

**ŠPORKOVSKÝ BADATEL A SBĚRATEL
JUDR. ERNST BACK (1876 – 1943)
[PŘÍSPĚVEK KE ŠPORKOVSKÉ HISTORIOGRAFII]**

Jiří ŠÍL

Wilhelm Müseler, A. P. Schmitt, Josef Mühlberger, Hugo Nettl, Karl Jeschke, Alois Slaboch nebo právě Ernst Back jsou jména, která již dávno vyprchala z povědomí obyvatelstva na Královédvorskú, regionu se silnou předválečnou tradicí německého vlastivědného bádání, jež zanikla s odsunem Němců po roce 1945. K těmto několika osobnostem Podkrkonoší můžeme dosadit společného jmenovatele – badatelský zájem o kukušský rod Sweerts-Šporků (též Sporcků), jehož výsledky zhmotnili ve svých soukromých sbírkách, v jejich prezentacích muzejními prostředky či popularizační prostřednictvím tištěného slova.

Z této skupiny Backových předchůdců a současníků on sám vynikal a stal se nejvlivnějším zdejším šporkovským znalcem nadregionálního významu. A zatímco významem srovnatelní čeští badatelé o Kuku v době F. A. Šporka, mezi nimiž jmenujme především profesory královédvorského gymnázia Tomáše Halíka a Jana Kropáčka, si zajistili svým dílem nezpochybnitelné renomé v regionální historiografii severovýchodních Čech, osobnosti německé vlastivědy zcela vymizely z paměti kraje. Průkopnickým dílem ve snaze přiblížit rozsah německé vlastivědné pulicistiky je soupis německých historických a vlastivědných periodik sestavený Františkem Musilem. Tento významný počín se ale samozřejmě neobešel bez chyb, způsobených nedostupností a rozptylem sudetik ve fondech rozličných institucí.¹⁾

1) F. Musil: Německá historická a vlastivědná periodika a východní Čechy, Východočeské listy historické 13-14/1998, s. 115-136. Musil uvádí chybné údaje konkrétně k Mitteilungen des Heimatmuseums Kukul a. d. Elbe (dále též MdHMik). Časopisu vyšla 3 čísla v letech 1932-1937.

Cílem této práce není zmapovat meziválečnou německou historiografii Podzvičinska, ale nastínit život a dílo člověka, jenž se sice v tomto kraji nenarodil, ale strávil ve Dvoře Králové a okolí velkou část života a přispěl nemalou měrou k jeho kulturnímu povznesení.

Ernst Back se narodil 8. června 1876 v rodině německého židovského ekonoma Markuse Backa a jeho ženy Pauline v Hodkovicích, obci nacházející se na jižním okraji Prahy (okres Praha-západ). Otec byl nájemcem statku v Košátkách (okr. Mladá Boleslav) a byl pravděpodobně dost zámožný; oběma svým synům totiž dopřál vzdělání. Ernst vystudoval práva, Heinrich se stal zubním lékařem.²⁾ Údajně měli ještě sestru, která vedla po smrti manželky Ernsta Backa jeho domácnost.³⁾

Celé období Backova života až do studií na právnické fakultě Německé univerzity v Praze svou nejasností svádí pouze k dohadům, jediným prozatím jistým faktem je absolventství německého státního gymnázia v Praze na Starém Městě maturitou dne 7. 7. 1895.⁴⁾ Ernst byl po otci snad spřízněn se smíchovským rabínem Samuelem Backem, jehož syn Emanuel (nar. 1878) studoval o několik ročníků níže taktéž práva na pražské německé „alma mater“.⁵⁾

Ernst Back v době svých právnických studií prokazatelně navštěvoval přednášky z dějin umění prof. Josefa Neuwirtha (1855-1934),⁶⁾ jednoho z klíčových představitelů německého dějepisu umění v českých zemích.⁷⁾ Snad můžeme v této okrajové zprávě hledat doklad o Backově dlouhodobém zájmu o kulturní historii, zájmu, který zúročil v závěru života.

Na samotné právnické fakultě tehdy přednášeli vyučující, jejichž jména jsou mimo obor dnes již zcela neznáma, pouze jméno významného statistika a profesora správního práva Heinricha Rauchberga (1860-1938) se vyskytuje v Kutnarově a Markově reprezentativním nástinu české historiografie.⁸⁾

2) Státní oblastní archiv v Zámrsku, fond Rodinný archiv Sweerts-Šporků, sbírka dr. E. Backa, f. 830-831.

3) Sdělení dr. Rudolfa Wlascheka autorovi práce z 23. 10. 2001.

4) Archiv Univerzity Karlovy, fond Německá univerzita, Právnická fakulta, katalog posluchačů ZS 1895/96.

5) Tamtéž, katalog posluchačů pro léta 1897-1901.

6) Tamtéž, katalog posluchačů pro léta 1896-1898.

7) A. Horová (ed.): Kapitoly z českého dějepisu umění, Praha 1986, s. 205-207.

8) F. Kutnar – J. Marek: Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví, Praha 1997, s. 452, 456.

Back nastoupil na pražské studium práv v zimním semestru 1895/96 a ukončil ho 31. 7. 1899. V letech 1897-1901 vykonal státní zkoušky právně historické, judiciální a státovědní, v letech 1900-1901 pak úspěšně složil rigorózní zkoušky a byl 18. března 1901 promován prof. Ulbrichem doktorem práv.⁹⁾ Jelikož byl již za studií osvobozen od prezenční vojenské služby, založil si následně advokátní praxi v Praze na Růžové ulici 4 (Rosengasse). Od února 1908 přináležel domovskou příslušností do obce Dolní Břežany u Prahy, jeho rodina zde snad měla nějaký majetek. Konečně 9. května 1909 se oženil s Alicí Popperovou, původem z Kladna. Bydleli spolu v pražské čtvrti Královské Vinohrady, nejprve v Mánesově ulici 47, poté od května 1914 na Nerudově ulici 5.¹⁰⁾

Není zcela jasné, proč manželé Backovi v březnu 1915 opustili ve prospěch Dvora Králové nad Labem Prahu, jedním z důvodů přestěhování do krkonošského podhůří byl snad zdravotní stav Alice Backové. Daná hypotéza vychází pouze z faktu, že tato dáma později zemřela bezdětná v poměrně mladém věku 42 let (26. 3. 1931) v pražském sanatoriu. Není též zcela jasné, jaké dřívější vazby měl Back ke Dvoru Králové, nicméně později požíval zřejmě velké úcty v tamější německé i české společnosti. Němci tvořili necelých 14 % obyvatelstva tohoto města, ale v rukou německy mluvících továrníků vesměs židovského původu byla značná část královédvorských textilních továren.

Ernst Back přicházel uprostřed první světové války do národnostně českého města, ležícího na tzv. jazykové hranici. Dvůr Králové byl ze tří světových stran obklopen obcemi s převahou německého obyvatelstva, byl jakousi výspou českého živilu v krkonošském podhůří. Němci určovali charakter venkova národnostně smíšeného královédvorského soudního okresu, zatímco české obyvatelstvo plně převládalo ve Dvoře Králové, v širším královédvorském politickém okrese a především v druhém soudním okrese Jaroměř, jehož nížinaté okolí bylo bránou do národnostně českého vnitrozemí. Aby byla situace ještě komplikovanější, královédvorští židovští podnikatelé se valnou většinou hlásili k německé národnosti a německé kultuře. Proto se tyto osoby a jejich majetek stával v době nepokojů vyvolaných

9) Archiv UK, Německá univerzita, Právnická fakulta, matrika doktorů, sv. II, s. 269.

10) Státní ústřední archiv v Praze, fond Policejní ředitelství, evidence obyvatel, pražská pobytová karta Ernsta Backa.

nacionálními vášněmi terčem nenávisti a násilných akcí. Mnohé české národně motivované akce tak obsahovaly i antisemitský podtón, ale příliv českého obyvatelstva byl podmíněn paradoxně rozmachem židovských textilních továren.

Za příklad nacionálně-antisemitského konfliktu může posloužit ve své době známý a tiskem neuvěřitelně zveličovaný královédvorský incident z 23. srpna 1885, přezdívaný „Bartolomějská noc“, při němž bylo zraněno 11 osob¹¹⁾ nebo pouliční nepokoje 29. října 1908, vyvolané snahou německého obyvatelstva odtrhnout část území královédvorského politického okresu a vytvořit v jeho rámci nový – třetí soudní okres s rozhodující převahou Němců. Za první světové války se situace ve Dvoře Králové dále vyostřovala, ale již předtím se u zdejšího českého obyvatelstva těšil velké podpore protiněmecky a protirakousky vyhocený státoprávně radikální politický směr. Ten reprezentovaly vlivné místní organizace strany státoprávně-pokrokové a národně-sociální i zdejší český tisk.¹²⁾

Kulturním centrem vyšších vrstev německé menšiny ve Dvoře Králové byl tzv. Německý dům (dnes ředitelství podniku JUTA), slavnostně otevřený 30. října 1892. V souvislosti s touto významnou budovou se dochovala ojedinělá vzpomínka na Ernsta Backa z doby říjnového převratu a vzniku Československa v roce 1918, dokládající určitý vliv tohoto advokáta na místní německou společnost.

„V našich něm(eckých) továrnách byl převrat ranou do hlavy a to ranou palicí. Nikdo nikdy nepřemýšlel, že by válka mohla skončit porážkou, a když tato nastala, ztratili továrníci něm(ečtí) hlavu. Měli strach a tu jediný nebožtík Otto Schlein se první vzpamatoval a veřejně u okresního zastupitelství prohlásil, že je Němec, ale že chce a bude loyálním občanem republiky československé, což jiní neučinili. Ba i chtěl, aby se německý dům prodal městu a teprve na agitaci dr. Backa se turnverein usnesl, něm(ecký) dům neprodávat.“¹³⁾

Zanedlouho se pražský advokát a jeho manželka stali oporami místní židovské obce a německé společnosti na Královédvorskú. Angažovali se v okresní komisi pro ochranu dětí a péči o mládež (Bezirkskommission für

11) Nejnověji Ivo Rejchrt: Královédvorská Bartolomějská noc 1885 v dobových souvislostech, Praha 2001 (rkp. diplomové práce na FF UK v Praze).

12) A. Rautenkranz: Před světovou válkou. K poměrům politickým a národnostním na Královédvorskú, In: F. Trohoř (ed.): Dvůr Králové n. L. v době světové války, díl I, Dvůr Králové n. L. 1925, s. 11-12.

13) F. Trohoř (ed.): c. d., díl III., Dvůr Králové n. L. 1927, s. 56.

Kinderschutz und Jugendfürsorge), sám Back pak ještě v německém okresním výboru pro vzdělávání (Bezirksbildungsausschuß), v německém kulturním spolku (Deutscher Kulturverband) a v Německé demokratické svobodomyšlné straně (Deutsch-demokratische Freiheitspartei).¹⁴⁾

Co se týče Backova židovství, cítil se a byl uznáván jako člen této komunity, byl také údajně silně nábožensky založený. Přesto zastával jako stoupenec zednářského hnutí v otázkách náboženství liberální stanovisko. V židovských matrikách se nedochovaly záznamy o tom, že by byl obřezán, ani že byl ženat. Svádí to k domněnce, že svou ženu pojal za manželku pouze civilní formou sňatku. Členem královédvorské židovské obce ale byl, údajně se často účastnil bohoslužeb v místní synagoze a byl i významným společenským reprezentantem zdejších Židů.¹⁵⁾ Proslulostí se mu mohl rovnat známý český sochař židovského původu Otto Gutfreund, jenž byl na rozdíl od Backa přímo královédvorským rodákem.

Celé Backovo veřejné působení na Královédvorskú do roku 1931 je stručně zaznamenáno v ojedinělém svědectví Rudolfa Wlascheka, jenž byl u něj koncem 30. let zaměstnán jako koncipient. Po 2. světové válce byl Wlaschek, původem z Kocbeře (Rettendorf), odsunut do Německa, kde vydal i své průkopnické publikace o Židech v Podkrkonoší. Jejich podnětem byla mimo jiné i snaha, aby výrazné regionální osobnosti typu Backova neupadly v zapomnění.

O důvodech, jež Backa vedly k rozsáhlé vlastivědné činnosti, můžeme činit jen dohady. Jedním z impulsů, aby se vrhnul do bádání, byla pro stárnoucího advokáta asi tíživost samoty po smrti jeho manželky v březnu 1931.

Sledujme nyní chronologicky tehdejší šporkovskou kulturně-historickou publicistiku. Již v roce 1930 vyšla v časopise *Svobodný zednář* série článků, jejichž prvotním podnětem byl jednak článek F. M. Bartoše *Osud hraběte F. A. Šporka*, jednak zpráva o barokních knihách z okruhu F. A. Šporka v pražském Andrého antikvariátu.¹⁶⁾ Bartošovu výzvu po aktualizaci

14) R. M. Wlaschek: Zur Geschichte der Juden im Nordostböhmen, Mahrburg am Lahn 1987, s. VIII, 30. Zprávy ze zasedání a jednání výše uvedených výborů se pravidelně objevovaly v časopise *Ostböhmische Heimat*.

15) Sdělení dr. Rudolfa Wlascheka autorovi práce z 23. 10. 2001. Výrazem Backova společenského renomé budiž i jeho fotografie na reprezentativním tablu královédvorské židovské obce v publikaci H. Gold (red.): Königinhof, In: Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a v přítomnosti, Praha 1934, s. 310.

16) V ročníku 4/1930 *Svobodného zednáře* publikoval redaktor R. J. Vonka v rubrice *Stará zednářská bohemika* články *Špork-Komenský-buditel*, *K soupisu*

soupisu šporkovských tisků, důležitých pramenů k poznání Šporkova světónázoru a vlivu na pozdější osvícenství,¹⁷⁾ vyslyšel právě Ernst Back. Zároveň ve své odpovědi na článek dr. Dvořáka v tomto časopise vyvracel na základě svých znalostí výsledků nejnovějšího bádání některé autorovy mylné názory o F. A. Šporkovi.¹⁸⁾

Existuje několik dokladů, že na jaře 1931 se začal Back vážně zabývat svojí sbírkou i stran jejího kulturně-historického zhodnocení. Ztráta blízkého člověka na sklonku středního věku možná Backovi umožnila věnovat více času ke zhodnocení a rozvoji sbírky. Dle pramenů můžeme vysledovat u Backa usilovnou badatelskou činnost – pořizoval si excerpty literatury a pramenů, sestavoval sbírkový katalog, zbavoval se duplicitních kusů¹⁹⁾ a rozhlížel se po nových akvizicích.

Základ Backovy sbírky tvořila knižní pozůstalost po F. A. Šporkovi v počtu 56 knih. Dále ji rozšířil koupí 7 titulů u antikváře Andrého v Praze, z toho 3 dosud neznámých. 5 knih (z toho 2 neznámé) získal z bývalé sbírky hraběte Chorinského (s exlibris), 1 v aukci z knihovny Thun-Hohensteinů a 1 koupil na aukci v Hamburku v roce 1931, původ 1 knihy zůstává neznámý. Sbíрка tedy čítala dohromady 71 tisků.²⁰⁾

V říjnovém čísle *Svobodného zednáře* v roce 1931 otiskl díky ní první – česky psané – doplnění Benediktovy bibliografie. V následujícím roce publikoval dvě popularizující studie se šporkovskou tematikou v *Ostböh-mische Heimat*. Ty se v identickém znění staly i součástí prvního čísla časopisu nově zřízeného muzea v Kuksu. Pro zednářský časopis *Die drei Ringen* napsal krátký článek o pomníku hraběte Šporka ve Valči,²¹⁾ později

tisků Šporkových (z čl. Dr. F. M. Bartoše) a Šporkiána (u antikváře Andréa v Praze).

17) F. M. Bartoš: Osud hraběte F. A. Šporka, In: Českou minulostí. Práce věnované Václavu Novotnému jeho žáky k šedesátým narozeninám, 1929, s. 293-294.

18) SOA Zámorsk, sbírka dr. E. Backa, f. 52-56.

19) Například Královédvorskému muzeu Back prodal nebo věnoval 8. 4. 1931 a 5. 1. 1932 celkem 5 šporkovských knih. Městské muzeum ve Dvoře Králové, přírůstková kniha pro léta 1930-32.

20) Státní zámek a hospitál v Kuksu, pozůstatek Backových badatelských materiálů, sign. 6356, listkový katalog Backovy sbírky tisků.

21) Podle Backovy titulatury v záhlaví jeho článků pro tento časopis vysvítá, že byl zřejmě členem zednářské lóže *Quattor coronati coetus*, jedné z lóží integrovaných do Velkolóže německých vzdělanců z československého pohraničí *Lessing zu drei Ringen*. Tato velkolóže měla údajně politicky nejbliže

přetisknutý v 3. čísle kukských *Mitteilungen*. Díky svým stykům s Velmistrem českých zednářů – ředitelem knihovny Národního muzea Josefem Volfem byl dobře obeznámen s Volfovými články vyvracejícími Svátkovu legendu o Šporkově zednářství.

Je pozoruhodné sledovat dříve nepostižitelnou badatelskou aktivitu JUDr. Backa, jíž rozvinul až „na stará kolena“ v 30. letech 20. století. Dřívější koníček se mu proměnil ve zdroj usilovné práce a Back si postupně vydobyl čestné místo mezi šporkovskými historiky.

Dobrym důvodem k nové publikační „ofenzívě“ se stalo dvouleté výročí úmrtí F. A. Šporka. Již v září 1937 Backovi vychází nákladem kukského muzea v rámci 3. řady *Mitteilungen* samostatný a monotematický sborník o hraběti Šporkovi. Tytéž články vyšly i v *Jahrbuch des Riesengebirgs-Vereines und Branauer Gebirgsvereines*. V *Literárních novinách* pak publikoval Back svůj rekapitulační článek o významu hraběte Šporka. Tehdy zde na pokračování vycházel také český překlad vzpomínek Ferdinanda Rackowského, Šporkova pážete. Od překladatele a soukromého sběratele – jinak vrchního inspektora ČSD v Plzni Václava Mentbergera – získal v březnu 1938 německý originál pamětí. Ten i s vlastními edičními poznámkami vydal nákladem Vlastivědného muzea v Kuksu v květnu 1938. Splnil přitom Mentbergerovu podmínku, aby současně vyšel i celý jeho český překlad.²²⁾

Vydání Rackowského *Krátkého vypravování* časově spadá do termínu otevření velké výstavy nazvané *Ostböhmischer Barock* nebo prostě *Sporksjahr 1738-1938 Ausstellung* na Kuksu, pravděpodobně v sobotu 14. května 1938.²³⁾ Tento podnik skončil s mnichovskou krizí na konci září 1938. 1. října Back předával zpět sbírky vypůjčené kukskému muzeu ze Zemského archivu a Národního muzea v Praze.²⁴⁾ O týden později byl již Kuks obsazen německou armádou.

k Německé demokratické svobodomyšlné straně, jejímž členem byl Back také. Viz R. Wlaschek: c. d., s. 30. K činnosti velkolóže viz M. Martínek: Čeští zednáři v zrcadle věků, In: E. Lennhoff: Svobodní zednáři, 2. vydání, Praha 1993, s. 311-312. Kromě toho korespondoval s významnými představiteli československého zednářství – např. s Jaroslavem Kvapilem nebo MUDr. Karlem Weignerem. SOA Zámorsk, sbírka dr. E. Backa, f. 822, 826.

22) Tamtéž, f. 638-715.

23) Státní okresní archiv v Trutnově, fond Vlastenecké muzeum v Kuksu (Heimatmuseum in Kukus), návštěvní kniha.

24) SOA Zámorsk, sbírka dr. E. Backa, f. 227-230.

Ve Dvoře Králové hledalo po odstoupení československého pohraničí Německu na podzim 1938 azyl mnoho Židů z nedalekých sudetských měst, především z Trutnova, Vrchlabí nebo Liberce. Z Židů byli v okleštěném území přijímáni pouze ti, kteří se při sčítání lidu roku 1930 hlásili k československé národnosti, němečtí Židé museli počítat s protiněmeckými náladami v české společnosti, takže jejich vysídlování bylo doprovázeno nejen útoky na jejich židovský, ale také německý původ. Přistěhovalci naráželi na odpor místního vedení Národního souručenství, které se stavělo negativně k žádostem o přijetí do domovského svazku. Situace místních Židů se výrazně zhoršila až po okupaci zbytku Čech a Moravy a vzniku Protektorátu.²⁵⁾

Předáci královédvorského Národního souručenství se svými sympatiemi k nacistické správě, ani svými antisemitskými názory příliš netajili, což dokládají zprávy o jejich aktivitách na městském zastupitelstvu.²⁶⁾ Většina členů Národního souručenství byla zároveň zaregistrována v některé české fašistické organizaci.²⁷⁾

Početní růst antisemitských projevů ještě více narušil pocit osobního bezpečí židovského obyvatelstva města. Mnozí Židé hledali východisko z tíživé situace v emigraci do ciziny. Ti co zůstali, byli nuceni se v důsledku bytové krize ve Dvoře Králové neustále stěhovat.²⁸⁾

25) Eva Keilová: Židovský textilní průmysl a židovská obec ve Dvoře Králové nad Labem, Olomouc 2000, s. 80. (rukopis diplomové práce na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci).

26) SOKA Trutnov, fond Archiv města Dvora Králové, Kronika města Dvora Králové n. L. 1938-1945, s. 85-88, 173-174.

27) Kromě Vlajky a České pracovní fronty měla ve Dvoře Králové své zástupce také Arijská kulturní jednota, jejíž pobočka byla ustanovena 13. září 1939 ve spolkové místnosti hotelu *Grand*. V den založení měla místní pobočka 12 členů, jejich počet ale v průběhu války nepřekročil 20 osob. V čele organizace stál František Kareš, který se spolu s JUDr. Janem Syříštěm zasazoval o prosazení mnohých protizidovských opatření. Po válce byli oba odsouzeni Mimořádnými lidovými soudy.
E. Keilová: c. d., s. 80.

28) V důsledku nejprve přílivu uprchlíků ze Sudet a poté příchodu zaměstnanců Junkersových závodů stoupl počet obyvatel města o 2 až 3 tisíce. S tím souvisela zvýšená poptávka po bytech. Židé podle nařízení nesměli sami měnit trvalé bydliště. Do deportací se okupační správa snažila situaci vyřešit tím, že chtěla přidělit Židům ve Dvoře Králové vyhrazené domy či obvody. Městský úřad ovšem takovou lokalitu v přelidněném městě k dispozici neměl a tak vyzýval židovské občany, aby opustili své dosavadní byty a nastěhovali se do

První fáze perzekuce se zaměřila na Židy působící ve státní a veřejné službě. Protektorátní vláda již na své první schůzi 17. března 1939 přijala soubor protizidovských opatření, kterými mimo jiné znemožnila lékařskou praxi všem lékařům „neárijského“ původu a zastavila praxi židovských advokátů. V říjnu 1940 vyškrtla advokátní komora ve Dvoře Králové ze svého seznamu neárijské advokáty JUDr. Arnošta Backa, JUDr. Viléma Egera, JUDr. Viléma Ornsteina a JUDr. Josefa Schicka. JUDr. Back ale již předtím 1. 11. 1939 propustil svou kancelářskou sílu a v prosinci 1939 přestal vykonávat advokátní praxi.²⁹⁾

Vilém Ornstein a Josef Schick se krátce na to ze Dvora Králové vystěhovali, Arnošt Back a Vilém Eger zde zůstali až do deportace a oba zahynuli v koncentračním táboře.³⁰⁾

Protektorátní vláda v čele s generálem Eliášem dlouho oddalovala formulování protizidovských zákonů. Nakonec vládu předběhl říšský protektor Neurath, který vydal dne 21. června 1939 své nařízení o Židech a židovském majetku. Česká vláda přestala hrát odpovědnou roli v osudu Židů, pravomoc nad židovskými obcemi převzala okupační moc.

Kromě obecného vytlačování Židů z veřejného, politického a hospodářského života, kromě vyvlastňování jejich majetku, se uskutečnilo v letech 1939-1941 množství kroků, směřujících k likvidaci jejich individuální svobody, k získání cenností a jiných předmětů, sloužících jejich soukromým potřebám. Nejrůznější nařízení a příkazy vydávaly centrální i místní okupační instituce, protektorátní vláda a lokální úřady.

Vyhlášky se na královédvorských nárožích začaly objevovat v květnu 1939, jejich vydáváním byl pověřen místní okresní úřad. Kromě mnoha dalších, postupně prosazovaných a někdy až bizarních opatření proti Židům, jež jsou podrobně popsány v odborné literatuře,³¹⁾ ohrozovaly vyhlášky o židovském majetku Backovu sbírku šporkian. V klíčovém dokumentu, jímž je Backův dopis adresovaný Vlastivědnému muzeu v Kuksu

bytů svých příbuzných a známých, kteří měli menší počet příslušníků v domácnosti. E. Keilová: c. d., s. 84. Tak například Ernst Back změnil od ledna 1939 do listopadu 1942 třikrát adresu bydliště. SOKA Trutnov, fond Archiv města Dvora Králové, Evidence obyvatel (Popisný úřad ve Dvoře Králové n. L.), Popisný arch dr. Arnošta Backa.

29) SOKA Trutnov, AM Dvora Králové, Popisný arch dr. Arnošta Backa.

30) SOKA Trutnov; AM Dvora Králové, Kronika města Dvora Královén. L. 1938-1945, s. 164.

31) E. Keilová: c. d., s. 78-91.

z 11. 5. 1939, nabízí židovský advokát ve zřejmé tísní prodej sbírky za 2000 říšských marek. V účetních knihách muzea se žádné doklady o takové transakci nezachovaly a tak se lze jen dohadovat, jak se sbírka i s katalogem a Backovými badatelskými materiály do Kuksu dostala a nač chtěl Back nabytou částku použít. Mohla mu pomoci v emigraci?

Vyvrcholením protižidovských opatření byly deportace do ghejt a vyhlazovacích táborů. Organizací transportů ze severovýchodních Čech byla pověřena židovská obec v Hradci Králové. JUDr. Ernst Back odjel transportem *Ch 17* prosince 1942 z Hradce Králové do Terezína. O necelý rok později, byl zařazen do transportu pod značkou *Dr-72 – 15. 12. 1943* do Osvětimi.³²⁾ Zde informace o něm mizí. S vysokou mírou pravděpodobnosti byl ihned po příjezdu do vyhlazovacího komplexu v Osvětimi – Březince usmrcen v plynových komorách.

K odpovědi na otázku, kde hledat v současné době šporkovské knihy je třeba nejprve osvětlit konkrétní osudy soukromých sběratelů, v jejichž rukou byla ještě přibližně před pětapadesáti lety velká část sbírkových předmětů z této oblasti. V tomto ohledu je pozůstalost Ernsta Backa klíčovou, protože on vlastnil největší soukromou sbírku šporkian, jíž zakoupil, neznámo kdy přesně, ale nejpozději na jaře 1931, od hraběte Gustava Sweerts-Šporka. Za nacistické okupace se dostala Backova sbírka zpět do Kuksu a byla vřazena do tamější hospitální knihovny mezi klášterní knihovnu milosrdných bratří, knihy rodiny Sweerts-Šporků a pozůstatek knihovny žirečských jezuitů. Zámecký knihovník a pracovník kukského Vlastivědného muzea Alois Slaboch ji pak doplnil dalšími 18 šporkiany ze sbírky židovského lékaře MUDr. Hugo Nettla³³⁾ ze Svobody nad Úpou (Freiheit), působícího v Janských Lázních (Johannisbad).³⁴⁾ Tyto Nettlovy knihy jsou dodnes rozlišitelné díky jeho exlibris. Několik exemplářů šporkian pochází zřejmě i přímo ze sbírky A. Slabocha. Soupis a katalog knižního fondu v kukském hospitélu pořídila v roce 1959 Milena Brůnová a ten se zřejmě stal pramenem B. Lífkovi k jeho příspěvku o zdejších knihovnách v rámci publikace *Kuks, hospitél a Betlém*. Tím však nejsou možnosti bádání nad genezí zámecké knihovny vyčerpány. Nové badatelské podněty

32) Kol.: Tereziánská pamětní kniha. Židovské oběti nacistických deportací z Čech a Moravy 1941-1945, Praha 1995, s. 1077.

33) B. Lífka: Historické knihovny v Kuksu, In: *Kuks, hospitél a Betlém*, Praha 1959, s. 24.

34) R. M. Wlaschek: *Biographia Judaica Bohemiae*. Dortmund 1995, s. 150. Týž: *Zur Geschichte...*c. d.

do budoucnosti by mohlo přinést kupříkladu zpřístupnění fondu Vlasteneckého muzea v Kuksu ve Státním okresním archívu v Trutnově.³⁵⁾ Okolnosti, jak a kdy se umělecké sbírky, v Backově případě i studijní pozůstalost a odborná knihovna dostaly do Kuksu, zůstávají stále plně neobjasněny.³⁶⁾

Část knih, vázících se ke šporkovské tematice, je také součástí fondů různých institucí – Univerzitní knihovny UK v Praze, Národní knihovny České republiky,³⁷⁾ Wunschwitzovy pozůstalosti ve Státním ústředním archívu v Praze,³⁸⁾ Knihovny Národního muzea v Praze, Památníku národního písemnictví a Městských muzeí v Jaroměři a Dvoře Králové.

Fundamentální bibliografické dílo ke šporkovským knihám a tiskům představuje soupis sestavený Heinrichem Benediktem v příloze jeho monografie o F. A. Šporkovi, vydané ve Vídni 1923. Čítá 124 položek,³⁹⁾ jejichž součástí jsou i odkazy na jiné související tisky a písemné prameny, nechybí ani poznámky o publikování v předchozích bibliografických souhrnech.⁴⁰⁾ V několika případech jsou připojeny i komentáře soudobých cenzorů Vojtěcha Jiřího Dobrohlava a Antonína Koniáše. První z vyjmenovaných posuzoval knihy zabavené hraběti Šporkovi při inkviziční vizitaci s vojenskou asistencí v roce 1729,⁴¹⁾ druhý je autorem proslulé příručky *Klíč...* (první vydání právě z roku 1729), posuzující a upozorňující na z hlediska katolické pravověrnosti a mravnosti podezřelé a nebezpečné knihy. Obsah knihovny na zámku v Kuksu a publikace nalezené u poddaných na hraběcích panstvích byly převezeny do Hradce Králové a svěřeny tamějšímu generálnímu vikáři k posouzení. Dobrohlavovy relace poskytly mnoho cenných

35) Zde je dochována např. korespondence zámeckého knihovníka a muzejního pracovníka v Kuksu Aloise Slabocha s ředitelem Říšské župní knihovny v Liberci dr. Tschernem z dob začlenění většiny čs. pohraničí do Sudetské župy tzv. Třetí říše.

36) Státní zámek a hospital v Kuksu, pozůstatek Backových badatelských materiálů, sign. 6356. Dopis E. Backa řediteli Vlasteneckého muzea v Kuksu Aloisi Slabochovi z 11. května 1939.

37) A. Císařová – Kolářová: Památné tisky v Národní a univerzitní knihovně v Praze, Typografia 45/1938, s. 220-229.

38) P. Preiss: Boje s dvouhlavou saní (František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách), Praha 1981, s. 251, pozn. 19 aj.

39) H. Benedikt: Franz Anton Graf von Sporck (1662-1738). Zur Kultur der Barockzeit in Böhmen, Wien 1923, s. 409-453.

40) Např. Č. Zibr: Bibliografie české historie, Praha 1908. č. 259, 260, 297, 20131-20186.

41) E. Back: Die Konsignation des Königgratzer Generalvikars Dobrohlav, Mitteilungen des Heimatmuseums Kukus a. E., 3. Folge, Kukus 1937, s. 42-44.

informací také pozdějším badatelům, zejména k průkopnickým pracím Františka Michálka Bartoše (1889-1972)⁴²⁾ a Ernsta Backa.

Backovo badatelské úsilí téma v podstatě završilo v době blížícího se dvoustého výročí Šporkovy smrti, které připadalo na jaro později pro české země smutně proslulého roku 1938. Kromě hlubokých znalostí o vydavatelském vzepjetí tohoto typického barokního kavalíra vlastnil Back i největší sbírku šporkian.⁴³⁾ Ta se stala nejdůležitějším pramenem a možná i prvotním podnětem jeho studií. Základním dílem odborné literatury mu byla přirozeně Benediktova fundamentální biografie F. A. Šporka. Oba tito autoři k sobě měli velmi blízko svým odborným zájmem o justici doby baroka, která se ve Šporkově životopise velmi zřetelně odráží. Další badatelé navázali po 2. světové válce na předchozí bádání o šporkovských čarodějnických písních a jejich zápisech,⁴⁴⁾ ovšem tato problematika souvisí s osobou Backovou spíše okrajově.⁴⁵⁾

Své poznatky o šporkovských tiscích shrnul Back do série článků v 3. řadě *Mitteilungen*, vydávaných Vlastivědným muzeem v Kuksu.⁴⁶⁾ V tomto časopise, jediném německém svého druhu ve východních Čechách, vyšla série článků *Vom Grafen Sporck*. Týkají se – s jednou výjimkou – pouze Šporkovských knih: Šporkova soudobého vlastního životopisu (s. 5-13), dosud neznámých tisků (s. 17-37), doplňujících poznámek k Benediktově

42) F. M. Bartoš: Osud ... c. d., s. 293-309. F. M. Bartoš: Obrana křesťanství rozšiřovaná hrabětem F. A. Šporkem, In: Reformační sborník 5/1934, s. 103.

43) „Nejobsáhlejší sbírku Šporkovských tisků má dnes JUDr. Arnošt Back ve Dvoře Králové nad Labem. Vytvořil ji hlavně z knihovny, která kdysi patřila Fr. A. hr. Šporkovi.“ J. Volf: Šporkiana, Vitrinka 8/1931, s. 259.

44) J. Volf: Neue Sporckische Streitgedichte gegen die Jesuiten, Germanoslavica. Vierteljahresschrift für die Erforschung germanisch-slavischer Kulturbeziehungen 1/1931-32, s. 93-129. J. Vašica: Šporkovské sbírky veršů, Řád 3/1936, s. 97-102. D. Bergová: Čarodějnické písně neboli kramářský ohlas ve službách feudálního pána, Acta Univ. Palackinae Olomucensis 1963, s. 102-116. J. Machovský: Český překlad šporkovských tisků „Hexenlieder“, Příspěvek k dějinám kramářské písně, (rkp. dipl. práce na FF UK v Praze, 1956); Souhrn in: Miscellanea musicologica 2/1957, s. 87.

45) V Backově pozůstalosti se zachoval jeho článek, nazvaný *Eine 200 Jahre alte Dialektichtung aus Kuku*, o posměšné písni proti žirečským jezuitům *Discours mit dem Fremden und Heger Knitschke*. Back měl za to, že se mohlo jednat o nejstarší zachovanou báseň v místním německém dialektu. SOA Zámorsk, sbírka dr. E. Backa, f. 139-151.

46) E. Back: Vom Grafen Sporck. MdHMik., 3. Folge, Kuku 1937.

bibliografii Sporckian (s. 38-41),⁴⁷⁾ *Konsignace* královéhradeckého generálního vikáře Dobrohlava (s. 42-44) a ztracených knih a písní (s. 45-47).

Seznam neznámých tisků Ernst Back, jak známo, již dříve publikoval v časopise *Svobodný zednář* v roce 1931.⁴⁸⁾ Navazoval zde plynule od čísla 125 na Benediktův soupis a došel prozatím k počtu 153 tehdy známých tisků.

V roce 1937 jich Back znal již 162. Na dva z nově zahrnutých tisků, nacházející se v soukromé sbírce mezitím upozornil Josef Volf v bibliofilských periodících *Vitrinka* a *Česká kniha*, jeden objevil F. M. Bartoš v Univerzitní knihovně v Praze a s dalším bibliograficky nezpracovaným tiskem se Back seznámil ve sbírkách Vlastivědného muzea v Kuksu. Jádrem zdejšího fondu šporkian byla sbírka místního továrníka Karla Jeschkeho.⁴⁹⁾

F. M. Bartoš objevil ještě autora francouzského originálu tisku, jenž byl mylně autorsky připisován Šporkovi.⁵⁰⁾ Další originály šporkovských překladů plus dosud neznámou knihu uvedl Back v přípiscích k Benediktově bibliografii⁵¹⁾ a v dosud neznámém nabídkovém listu k prodeji své sbírky kukskému Vlastivědnému muzeu na jaře 1939. S uložením Backových knih v Kuksu a vypuknutím druhé světové války prakticky veškeré bádání v tomto oboru utichlo.

Po roce 1945 se publikačně věnovali Šporkovým kulturním stykům a výbojům prostřednictvím knižní produkce František Zuman,⁵²⁾ Jaroslav Kolár⁵³⁾ Zdeněk Kalista,⁵⁴⁾ Milan Šmerda,⁵⁵⁾ Josef Hanzal⁵⁶⁾ a pro naše téma

47) *Bemerkungen zu Benedikts Bibliographie* vyšly též v Bibliografii české knihovnědy 10/1937, s. 572.

48) Arnošt Back: Neznámé tisky Šporkovy, *Svobodný zednář* 5/1931, s. 43-44, 70-74.

49) J. Butzke: Das Kukuser Heimatmuseum, *MdHMiK* 1/1932, s. 54-55.

50) F. M. Bartoš: Obrana... c. d., s. 103.

51) E. Back: Bemerkungen zu Benedikts Bibliographie der Sporckdrucke, *MdHMiK* 3/1937, s. 38-39.

52) F. Zuman: Cenzura o Šporkově tisku Herkommanus clericorum, *Český časopis historický* 48/1947-1948, s. 247-251.

53) J. Kolár: České časové písně Šporkova okruhu, Strahovská knihovna 14/1979-1980.

54) Z. Kalista: Šporkovo Bonrepos a bádání o baroku, In: *Krконоše a Podkrконоší* 4/1969, Trutnov, Hradec Králové, s. 160-171.

55) M. Šmerda: Sporck a jeho styky s Bělehradem, *Časopis Matice Moravské* 91/1972, s. 282-304.

56) J. Hanzal: F. A. Sporck a počátky osvícenství v Čechách, *Sborník historický* 25/1977, s. 45-87.

nejvíce přinášející Bohumír Lifka.⁵⁷⁾ Celou problematiku posléze obsáhle shrnul a výsledky předchozích badatelů zhodnotil Pavel Preiss v dosud nepřekonaném biografickém díle o F. A. Šporkovi *Boje s dvouhlavou saní* z roku 1981.⁵⁸⁾ Zde se nachází i nejuplněnější soupis šporkovské literatury. Do dnešního dne vyšlo ještě několik publikací okrajově souvisejících s naším tématem.⁵⁹⁾

Historie knižních tisků spjatých s životem barokního šlechtice a mecenáše Františka Antonína Šporka (1662-1738) je určována samou povahou a veřejným působením této kontroverzní osobnosti. Jakkoli byl hrabě Špork zejména na politickém poli nepřilíš štěstím obdařenou osobou, dosah jeho vlivu v kulturní sféře byl a je stále po právu ceněn.

Špork se narodil jako starší ze dvou legitimních synů generála jízdy a válečného zbohatlíka Jana Šporka 9. března 1662. Vzdělání se mu dostalo na jezuitské koleji v Kutné Hoře, od třinácti let navštěvoval přednášky na Karlo-Ferdinandově univerzitě v pražském Klementinu. Po absolvování obligátní kavalírské cesty, jíž zakončil své vzdělání, se ujal v roce 1684 svých panství Lysá (nad Labem), Choustníkovo Hradiště, Malešov a Konojedy.

Z manželství s Františkou Apolónií ze zchudlého slezského rodu Sweertsů z Reistu (1686) se dospělého věku dožily pouze dvě dcery, Eleonora Františka (1687-1717) a Anna Kateřina. Obě se později staly díky svému vzdělání překladatelkami svým otcem tisknutých a šířených knih nejrůznější, často až protichůdné, provenience.

Období Šporkovy horečné stavební činnosti, založení loveckého řádu sv. Huberta (1695), stavba a podpora divadla (1701) se počíná až s druhou půlí 90. let 17. a s počátkem 18. století. Ačkoliv si sám zvolil životní styl venkovského šlechtice, nikdy se valně nestaral o hospodářské záležitosti

57) B. Lifka: c. d., s. 20-25.

58) P. Preiss: c. d., Zejména kapitola *Ostření zbrání ducha* (s. 71-103) a částečně i *Kacíř z filozofického domu*, líčící okolnosti obžaloby Šporka z hereze a záboru jeho knihoven.

Zhodnocení přínosu předchozích badatelů viz tamtéž, s. 102-103.

59) M. Bohatcová: Česká kniha v proměnách staletí, Praha 1990, s. 294, 299, 329 se zmiňuje o tiskárně v Lysé a oceňuje knižní vazby Šporkových knih. Z další literatury alespoň zmiňují katalog výstavy *František Antonín hrabě Špork významný mecenáš barokní kultury v Čechách* (autorem textu D. Ž. Bor), pořádané agenturou Trigon a Národním muzeem v Praze roku 1999. Zde byly jako ilustrace využity obrazové doprovody šporkovských tisků.

a svůj zájem směřoval především k lovu. Praha Šporka nelákala už proto, že ho česká stavovská obec mezi sebe nikdy plně nepřijala, jako syna přivandrovalce nízkého původu, získavšího obrovský rodový majetek nemalou měrou válečným kořistěním. Proto Špork rozvíjel styky a vedl rozsáhlou (a dochovanou) korespondenci spíše jinými směry – například do Slezska, k okruhu vrtislavských literátů převážně luteránského vyznání.

Díky svým stykům v zahraničí se dostal do bližšího kontaktu s obrodnými ideovými proudy v tehdejší západní křesťanství, ať se jednalo o protestantský kvietismus či jemu bližší, v rámci katolického proudu vzniklý jansenismus.⁶⁰⁾ Své nedostatečně naplněné společenské aspirace ve Vídni či v Praze a určitou názorovou osamělost pak kompenzoval bohatou sebe-propagující a kulturní činností.⁶¹⁾

Především ve Šporkově ediční činnosti dostávaly výraz jeho politické záměry, zhmotňovaly se nekonečné peripetie vlastních, jím samým neustále živených soudních procesů. Zrcadlila se v ní i snaha hraběte využít v lokálních sporech s jezuitskými sousedy v Žirči ideologického ostří tištného slova. Ačkoliv se Špork hájil, a v mnoha případech oprávněně, že mu jde vydáváním knih a komentářů k vlastním soudním procesům o hájení Pravdy a Spravedlnosti, mělo to samé nepochybně sloužit i k tvorbě vlastního „image“.⁶²⁾

Ernst Back byl ve svém názoru na osobu hraběte Šporka podstatně ovlivněn biografickou knihou od Heinricha Benedikta z roku 1923. Svou pozornost obrátil zejména ke Šporkovým soudním procesům, kde vycházel plně z Benediktova zasvěceného a podrobného zpracování, a ke každodennosti na barokním šlechtickém dvoře v Kuksu. Důležitým pramenem k oběma tématům mu byly, stejně jako ostatním badatelům v tomto tématu, deníky Šporkova hofmistra a kapelníka Seemanna, jejichž opisy vlastnil.⁶³⁾ Vcelku hodnotil Back Šporkovu osobu střízlivě a zasvěceně, jako člověka nevynikajícího nad současnost ani tak svým životem jako spíše způsobem a rozsahem mecenášství a mnohostranností vlastní vzdělanosti. Ve shodě s Benediktem ale Back na základě přetrvávající tradice přeceňoval Šporkovu filantropii. Průlomovou revizi názorů na Šporkovu činnost hospodářskou,

60) P. Preiss: c. d., s. 83-93.

61) Tamtéž na s. 72-78.

62) Tamtéž úvod na s. 7-11 a závěrečná kapitola *Euk nese krásné ovoce* na s. 281-291.

63) Tamtéž, s. 331.

nadační a charitativní a způsoby nakládání s poddanými přinesl až článek Václava Nováka k 200. výročí úmrtí proslulého českého šlechtice.⁶⁴⁾

Z výše nastíněných hledisek lze Šporkovské tisky rozdělit do několika tématických celků:

1. vlastní životopisy, vcelku apologetického a oslavného rázu, vydané obvykle pod pseudonymem; hrabě se na nich alespoň částečně podílel.⁶⁵⁾ Zde znamenal velký přínos Backův rozbor Šporkovy autobiografie, v níž se pisatel skrýval za pseudonymem Spinckonarto, otištěný v roce 1937.⁶⁶⁾

2. tzv. „species facti“, traktáty vypracované a šířené jednou stranou soudního sporu (v tomto případě hrabětem-notorickým soudičem a laxním úředníkem) ve snaze ovlivnit ve svůj prospěch veřejné mínění

a tzv. **memoriály**, sloužící taktéž ke Šporkově sebeobhajobě, nereagující však tak úzce na průběh soudních procesů jako „species facti“.⁶⁷⁾ Oboje tyto texty zaujaly Backa spíše z profesionálního hlediska, bylť vystudovaným právníkem, z hlediska kulturně-historického nejsou tak důležité.

3. náboženské traktáty a moralistní díla, hodící se jednak v ideologickém boji s žirečskými jezuiti; kromě děl odpůrců Tovaryšstva Ježíšova však Špork šířil i několik zásadních prací jezuitských autorů. Celkově byly tyto knihy vydávány s záměrem potlačovat tmářství, pověrčivost a důraz na formální stránku katolictví, nezáleželo přitom, zda se jedná o katolického nebo protestantského autora.

Zároveň si ale hrabě „zadělával“ na problémy ostentativními sympatiemi k jinověrcům a obcházením povinného schvalování církevní cenzurou, jež vedlo nejprve roku 1712 k uzavření jeho soukromé tiskárny v Lysé nad Labem a později 1729 k zabavení celé jeho knihovny v Kuksu, Lysé i v Praze a uvalení kacířského procesu na něj.⁶⁸⁾ Tento druh šporkovských tisků zajímal Backa nejvíce – z důvodů, jež jsou rozvedeny na konci této kapitoly.

64) V. Novák: Frant. Antonín hrabě Sporck jako hospodář a vrchnost panství Choustníkova Hradiště (K dvoustému výročí jeho smrti), *Časopis pro dějiny venkova* 25/1938, zejména s. 202-209.

65) Problematika shrnuta naposledy P. Preissem: c. d., s. 30-33, přičemž autor zhusta citoval Backovy závěry.

66) E. Back: Spinckonarto, eine Lebensschreibung Sporcks, *MdHMiK*, 3/1937, s. 5-13.

67) P. Preiss: c. d., s. 55, 58-59, 69.

68) Nejnovější zpracování a shrnutí předchozí literatury v P. Preiss: c. d., s. 219-239. Okolnosti Šporkova kacířského procesu, společně se zdůrazňováním

4. posměšné písně, kramářské popěvky a útočné paskvily, vycházející v době jeho vrcholícího sporu s žirečskými jezuity. Záminkou byla roztržka kvůli výměně pozemků na stavbu Kalvárie v tzv. Novém lese nad Žirčem. Projekt Kalvárie, vzešlý z hlavy žirečského superiora Adama Kirchmayera, byl vídeňskou centrálou provincie Tovaryšstva Ježíšova po Kirchmayerově smrti odložen, čehož hrabě Špork využil k ostrým výpadům proti svým sousedům pro nedodržení slova. Sám se ihned stylizoval do role pravého ochránce víry a ctnosti, pravdy a spravedlnosti.⁶⁹⁾

Byly-li náboženské edice výrazem velikosti Šporkova ducha, byla produkce tohoto druhu naopak výrazem určité nesmiřitelnosti jeho povahy.

5. drobné grafiky, modlitby – sem řadíme jednak rytiny a ilustrace polemizující či zesměšňující obrazem, tisknuté jako samostatné listy, nebo modlitby a symbolická zobrazení sebeobraného rázu. Dvacet rytin a kartónů, známých z grafické přílohy Benediktovy knihy vlastnil i Back.⁷⁰⁾ Tato tematika je bohatě dokumentována též na šporkovských mincích. Proto si Back nechal pro účely výstavy k 200. výročí Šporkova úmrtí pořídit sádrové odlitky mincí ze sbírek Národního muzea a Karla Chaury.⁷¹⁾

6. knihy, na jejichž vydání se Špork podílel nepřímo (mecenášství, skoupení části nákladu a jeho následné šíření atd.)⁷²⁾

7. knihy, jež Špork získal koupí nebo darem – zde se patří zmínit například knihovnu lutherského pastora Michaela ze Svídnice, jíž zakoupil

jeho masové distribuce knih, jsou obsaženy snad v každém literárním zpracování jeho kulturního působení, ovšem tyto příspěvky mají velmi různorodou kvalitu a jsou často zatíženy neustále se opakujícími faktografickými a chronologickými chybami. Viz P. Preiss: c. d., s. 241-257. O dalších osudech Šporkových knihoven pojednáváme dále.

69) K tomuto tématu existuje obrovské množství literatury A. Koppem počínaje a J. Kolárem konče. Viz naposledy P. Preiss: c. d., s. 219-239, 248-21. V souvislosti s Backem jsou důležité články J. Volfa: díky nimž byly doplněny další položky do bibliografie šporkian.

70) SZ a hospítal v Kuksu. Pozůstatek Backových badatelských materiálů, sign. 6356, dopis E. Backa řediteli Vlasteneckého muzea v Kuksu Aloisi Slabochovi z 11. května 1939. Back dále vlastnil dnes již nezvěstnou portrétní olejomalbu hraběte Šporka, kterou připisoval jaroměřskému malíři Danielu Třešňákov. Dle Backa souhlasil oděv a výraz postavy s mědirytinou Emanuela Jáchyma Haase z roku 1735. Samotný obraz datoval kolem r. 1737. A. Back: Průvodce šporkovskou výstavou. Tekstilní a krajinská výstava ve Dvoře Králové n. L. (5. 7. – 16. 8. 1936), Dvůr Králové n. L. 1936, s. 13, č. 20, 36.

71) SOA Zámorsk, sbírka dr. E. Backa, f. 420-423.

72) O tom blíže P. Preiss: c. d., s. 101-103.

roku 1725, kromě toho vlastnil pro vlastní potřebu i více jiných zakázaných knih, propašovaných do jeho rukou ponejvíce ze Saska a Lužice.⁷³⁾

Zamyslíme-li se nad tím, co představovaly tisky převážně náboženského rázu a obsah knihovny barokního šlechtice z 18. století pro židovského zednáře století 20., stalo se zde určujícím tradiční pojetí hraběte Šporka jako jednoho z inspiračních zdrojů českého osvícenství. V profilu a obsahu jeho ediční činnosti je pak nejzřetelněji obsažen jeho světonázor. Tím, že v době nejhlubší protireformace podporoval vydáváním děl protestantských autorů ideu tolerance a názorové komunikace, nejenže určitým způsobem předběhl svou dobu, ale především jednal v duchu jedné z idejí humanismu. V tom tkvěl a tkví dle Backa Šporkův největší, obecně lidský význam.⁷⁴⁾

Soukromá tiskárna hraběte Šporka zahájila svou činnost někdy kolem roku 1710 na zámku v Lysé.⁷⁵⁾ Do června 1712, kdy byla tiskárna úředně zavřena, stačil její provozovatel vydávat tak velké množství knih, že je již jeho vzdělané dcery nestačily překládat samy. Originály byly převáděny do němčiny ponejvíce z francouzského, méně již z latinského jazyka.⁷⁶⁾

Nepřehlédnutelné nebezpečí pro Šporkovu produkci „zbožných a poučných knih“ představovalo ignorování povinnosti schválení příslušného tisku církevní cenzurou.

Není pravdou, že vydáváním děl jansenistických autorů, stoupenců proudu v katolické církvi stavějícího se nepřiznivě k jezuitskému pojetí křesťanství, chtěl jednoznačně demonstrovat svůj odpor k tomuto řádu. Kromě autorů, jejichž spisy budily ostražitost strážců pravověří v habsburské monarchii (hugenot Charles Drelincourt, ostře polemický Blaise Pascal, profesor Sorbonny Jacques Boileau, ochránce jansenistů a pařížský

73) P. Preiss: c. d., s. 94.

K tomu též H. Benedikt: c. d., s. 220 a K. Tříška: František Antonín hrabě Špork, Praha 1940, s. 49-52.

74) E. Back: Duchovní zápas hraběte Šporka /K dvoustému výročí smrti, 30. března/, přel. M. Rusinský: in: Literární noviny, roč. 10, č. 13, 9. 4. 1937, s. 1, 5.

75) K dějinám tiskárny v Lysé nad Labem existuje přebohatá literatura, kterou shrnuje P. Preiss: c. d., s. 79, pozn. 25 (též v seznamu literatury).

76) P. Preiss: c. d., s. 79-83. Srovnej: H. Benedikt: c. d., s. 167-172. K. Chyba: Slovník knihtiskařů v Československu od nejstarších dob do roku 1860, Příloha Sborníku Památníku národního písemnictví Strahovská knihovna, Praha 1966 ad., s. 256. J. Volf: Dějiny českého knihtisku do r. 1848, Praha 1926, s. 123. J. Volf: Příspěvek k dějinám knihtiskárny Šporkovy v Lysé n. L., Časopis českých knihovníků 11/1932, s. 9-11.

arcibiskup Louis Antoine de Noailles) totiž z tiskárny v Lysé vzešly i překlady jezuitských autorů (Timoneon Cheminias de Montagu, Nicolas Causin/us/ a Antoin Courbon). Vůči nim nemohla mít oficiální cenzura víc než formální připomínky a pro pozdější vydání získaly církevní dobrozdání celkem snadno. Nicméně pro podezření z vydávání ideologicky nebezpečných tisků byla tiskárna na popud pražského generálního vikáře císařem Karlem VI. 8. 6. 1712 uzavřena, knihy zabaveny a předány k přezkoumání.

Lze předpokládat, že na profil Šporkova knižního vydavatelství měly vliv jak jeho povahové vlastnosti, vychování a zájmy, tak i snaha kompenzovat své osobní neúspěchy podnikavostí v kulturní sféře. Šíří svého rozhledu a bohatou podporou umění, osvěty a vědy mohl zahanbovat pyšnou, ale v provincionálních měřítkách uvíznuvší domácí nobilitu, starající se více o svá hospodářství a pohodlí než o soudobé projevy teologického, estetického a filozofického myšlení.

Ačkoliv hrabě Špork bezpochyby znal jansenistický výklad katolictví, nelze ho považovat za jeho ryzího stoupence ve smyslu odpůrce jezuitů. I domněnky o jeho údajné činnosti v pražské zednářské lóži byly novější literaturou přesvědčivě vyvráceny. Chtěl si ubránit právo k hledání vlastní cesty, ale vždy v rámci „jedině samospasitelné“ církve. I když ztratil výhodu vlastní tiskárny, přesto stále pokračoval ve vydávání dobrých knih doma i za hranicemi, třebaže šlo nezřídka o věroučně choulostivé autory. Nejkontroverznějším z nich byl jansenista Nicolas Louis de Tourneau, jehož „Křesťanský rok“ (Christliche Jahr) byl zavržen již r. 1695 papežem Inocencem XII. Smrt Šporkovy starší dcery Eleonory (1717) a provdání mladší Anny Kateřiny znamenalo ztrátu dvou hlavních překladatelek a postupný úpadek zájmu hraběte o soustavně napadanou ediční činnost.⁷⁷⁾

Ke konci života se přiklonil Špork k produkci didakticko-pedagogických spisů, bohatě ilustrovaných rytinami od Michaela Heinricha Rentze a Johanna Davida de Montalegreho. Aby se dostalo jeho produkci náležitého rozšíření, rozdával knihy (jež nechal tisknout, jejichž mecenášem byl nebo u nichž skoupil část nákladu) každému, kdo projevil zájem. Nechal přeložit také několik knih do češtiny a rozšiřovat je zdarma mezi své nevolníky prostřednictvím far a vrchnostenských úřadů. Další knihy v němčině posílal hrabě rovněž v mnoha výtiscích vrchnostenským úředníkům s nařízením,

77) P. Preiss: c. d., s. 92, 254.

aby z nich předčítali poddanému obyvatelstvu na jeho statcích. Tisky šporkovské proveniencí jsou ale doloženy např. i na carském dvoře v Rusku, nebo v Bělehradě, odkud měly být expedovány dále do středomořské oblasti.⁷⁸⁾

Kromě toho všeho vlastnil samozřejmě František Antonín Špork mnoho knih soukromě. Protože se velká vydavatelská centra nacházela v Německu ponejvíce na protestantském území, volil hrabě často k získání a převozu knih podloudnou cestu, chtěl-li se vyhnout zbytečným komplikacím.⁷⁹⁾ Předmětem jeho zájmu bylo čtivo teologické, dogmatické i morální, méně prý beletristické. Přes veškerou obezřetnost bylo několik zásilek zachyceno a tím sílilo podezření církevních kruhů, že se hrabě vzdaluje oficiálnímu výkladu pravověří a rozšiřuje nekatolickou literaturu. Logickým vyvrcholením nedůvěry, která na Šporkově osobě ulpívala, byla úřední konfiskace knih a fiskální žaloba pro šíření hereze v roce 1729.⁸⁰⁾

Zabaveno bylo údajně asi 36 000 knih, o jejichž navrácení usiloval Špork dalších sedm let. Po jeho smrti byla prodána část nákladu (1600 kusů) „Křesťanského roku“ pražskému arcibiskupovi Manderschiedovi.⁸¹⁾ Asi 600 svazků ze šporkovských knihoven bylo až do roku 1852 přechováváno v Lysé nad Labem. Zdejší knihovna se mezitím prý rozrostla na 80 000 svazků. Po prodeji panství roku 1851 byla jejich část převezena do Kuku a Prahy; některé knihy a zámecký archiv nechal tehdejší správce Grimm spálit.⁸²⁾ Při změně majitelů Lysé byl od roku 1923 knižní fond, hlavně beletristické, historické a náboženské knihy, rozprodáván v pražském Andréově antikvariátu.⁸³⁾ Paradoxně byla toho osudu ušetřena většina knih

78) P. Preiss: c. d., s. 98-101.

M. Šmerda, c. d., s. 282-304.

79) P. Preiss: c. d., s. 93-98.

K tomu též H. Benedikt: c. d., s. 220, K. Tříška: c. d., s. 49-52, J. Hanzal: c. d., s. 60.

80) Osud Šporkovy knihovny po konfiskaci v roce 1729 zmapoval zejména E. Back v *Mitteilungen des Heimatmuseums Kukus a. E.*, 3. Folge, Kukus 1937, P. Preiss: c. d., s. 253-254 a zmínilo mnoho dalších.

81) P. Preiss: c. d., s. 254, pozn. 24. J. Herain: Lovecký pomník císaře Karla VI. v Hlavenci, *Časopis Společnosti přátel starožitností českých* 22/1914, s. 21, pozn. 15.

82) <Beda>: Šporkova tiskárna v Lysé, *Grafická práce* 3/1927, s. 55.

83) B. Lífka: c. d., s. 23. J. Volf mimo to uváděl, že se v jeho vlastnictví nacházel „foliový list, obsahující tištěný seznam vědeckých děl v knihovně Šporkovské v Lysé nad Labem.“ J. Volf: *Sporckiana*, *Vitrinka* 8/1931, s. 259. O Andréově antikvariátu a galerii L. Slaviček: *Chvála sběratelství*, katalog výstavy Národní galerie v Praze, Státní galerie výtvarného umění v Chebu a Oblastní galerie v Liberci, Cheb 1993, s. 86.

z produkce F. A. Šporka. Snad proto, že problém barokních představ o pravé křesťanské víře, hlavní téma této skupiny tisků, nebyl již v té době atraktivní a samotným knihám byla přisuzována především hodnota sběratelská a umělecká.

Dějiny Sweerts-Šporků a zejména život syna zakladatele šlechtického rodu Františka Antonína Šporka patří k nejvýraznějším historickým tématům souvisejícím s regionem Královédvorská, srovnatelný ohlas zaznamenal snad jen Rukopis královédvorský. Proto Backova koupě pozůstatku Šporkovy knihovny znamenala událost v řadách kulturních historiků baroka stejně jako neunikla českým bibliofilům. Sbíрка jako pramen poznání skýtala mnohé možnosti a Back jich dokázal postupně využít tak, že se o jeho práci vyjadřovaly uznale i takové kapacity v oboru, jakými byli bezesporu Heinrich Benedikt, Josef Mühlberger, F. M. Bartoš a Josef Volf.⁸⁴⁾

Backovy šporkovské příspěvky, využívající z větší části jeho vlastní prameny a badatelské materiály, otiskly v letech 1931-1938 *Svobodný zednář, Ostböhmisches Heimat, Mitteilungen des Heimatmuseums in Kukus an der Elbe, Die drei Ringen, Jahrbuch des deutschen Riesengebirgs-Vereines und Braunauer Gebirgsvereines, Časopis čs. knihovníků, Europa Stunde a Literární noviny*. Back je i autorem textu dvoustránkového průvodce Kuksem, jehož výtisk je zachován v jeho pozůstatosti.⁸⁵⁾

Back byl hlavním organizátorem dvou významných šporkovských výstav – v roce 1936 na gymnáziu ve Dvoře Králové nad Labem u příležitosti *Tekstilní a krajinské výstavy*⁸⁶⁾ a v roce 1938 v kukském hospité.⁸⁷⁾ V obou případech tvořila jádro vystavovaných muzeálií jeho sbírka, dále předměty zapůjčené Národním muzeem a Zemským archivem v Praze, továrníkem Karlem Jeschkem a Vlastivědným muzeem v Kuksu, Městským muzeem ve Dvoře Králové, administrací Šporkovy nadace v Kuksu a rodinou Sweerts-Šporků.

Obě výstavy zaznamenaly velký úspěch a ke královédvorské byl vytisknut i katalog.⁸⁸⁾ Kukská výstava, kterou navštívilo od 14. května do 14. září

84) SOA Zámorsk, sbírka dr. E. Backa, f. 836-7, 842.

85) Tamtéž, f. 797-8, 807-808.

86) Tamtéž, f. 264-394.

87) Tamtéž, f. 193- 262.

88) A. Back: Průvodce ...c. d., 19 s.

1938 2875 návštěvníků,⁸⁹⁾ se již katalogu nedočkala v důsledku politických událostí vrcholících pomnichovským rozpadem Československa. Seznam vystavovaných předmětů, jejich výstavní lokace a popisky se však zachovaly v Backových badatelských materiálech.

Ty obsahují i text Backovy historické fresky ze dvora hraběte Šporka v podobě rozhlasové hry. Děj se odehrává ve třech jednáních na Kuksu v jeden srpnový den roku 1722. Do Kuksu přibyl mladý slezský básník Johann Christian Günther s textem oslavné básně na hraběte Šporka, jíž si doufá získat jeho podporu. Intrikami Šporkova dvorního básníka Benjamina Hanckeho, do nichž zapojuje i lehce frivolní hraběnku Klimkowskou, však nepochopený talent získává jen ubohý „cesták“. Hrabě je totiž právě zaměstnán zasvěcováním svého vzácného hosta podkomořího Huldemberga, od něž očekává přímluvu u císařského páru, do tajů svých spletitých soudních sporů. Hra, do níž byly autorem zakomponovány drobné reálie z dvorského života na Kuksu, byla vypuštěna do éteru německým vysíláním Československého rozhlasu premiérově v sobotu 2. dubna 1938 v 18.05 hodin. Repríza se konala v neděli 15. května 1938 v 10 hodin.⁹⁰⁾

Z výše uvedeného je patrné, jak důležitou roli hrál Ernst Back v oslavách dvousetletého výročí úmrtí hraběte Šporka a jaké výsledky dokázal vytěžit ze své badatelské a sběratelské činnosti pro širší veřejnost. Rok 1938 byl pro Backa vrcholně úspěšným, k pověsti úspěšného advokáta se definitivně přidružil i věhlas jeho odborné historické práce. Když stejnou osobu náhodně potkal za své frontové dovolené doma na podzim 1942 jeho bývalý spolupracovník Rudolf Wlaschek, mluvil s duševně zlomeným starým Židem se „žlutým znamením svého zavržení“ na klopě kabátu.⁹¹⁾

Příběh Ernsta Backa je příběhem židovského intelektuála, jenž se narodil jako Němec, přijal za svou německou kulturu, udržoval styky s jinými německými vzdělanci, byl činný v německých spolcích, v německé politické straně, byl členem německých samosprávních orgánů, německé zednářské lóže, německy mluvil, cítil, jednal, ale proti němuž se nakonec obrátila ideologie německého nacionálního socialismu. Pro ni představoval židovský vzdělanec, hluboce věřící a přítom národnostně a nábožensky tolerantní zednář vzorového nepřítele.

89) SOkA Trutnov, fond Vlastivědné muzeum v Kuksu, návštěvní kniha.

90) SZ a hospítal v Kuksu, pozůstatek Backových badatelských materiálů, sign. 6356.

91) R. M. Wlaschek: Zur Geschichte ... c. d., s. VII-VIII.

JUDr. Ernst Back prožil celý život v prostředí národnostně českém, ve kterém si dokázal vydobýt uznání a respekt. Jako mnoho jiných německých Židů uměl česky, publikoval v českém tisku, často byl nazýván Arnoštem – českým ekvivalentem svého jména, přispěl k úspěchu královédvorské *Tekstilní a krajinské výstavy* ve Dvoře Králové roku 1936, jež patřila k nejvýznamnějším meziválečným událostem v tomto českém městě. Za druhé světové války většina zdejšího českého obyvatelstva s židovskými oběťmi nacistické perzekuce tiše sympatizovala nebo se alespoň proti místním Židům neexponovala.

To však Backa už neochránilo před společenským pádem – nejprve byl nucen stěhovat se do stále méně vyhovujících bytových podmínek, bylo mu znemožněno vykonávání advokátské praxe, provozování své ušlechtilé záliby, musel se zbavit celé své umělecké sbírky, jejíž část je dosud nezvěstná, přišel o majetek, důstojnost, možnost volného pohybu, byl izolován od zbytku společnosti v Terezínském ghettu a nakonec skončil v transportu do vyhlazovacího tábora Osvětim – Březinka.

Těch několik královédvorských Židů, kteří přežili tzv. holocaust, již po válce nestačilo na obnovení zdejší židovské obce. Po jejím zániku a znárodnění židovských textilek zmizely posléze v 60. letech i poslední památky židovství ve Dvoře Králové – synagoga a hřbitov.

PŘÍLOHA

Chronologická bibliografie kulturně-historických prací JUDr. Ernsta Backa

1931

BACK, Arnošt: *Neznámé tisky Šporkovy*. Svobodný zednář roč. 5, 1931, s. 43-44, 70-74.

BACK, Ernst: *Franz Anton Graf Sporck und sein Kampf ums Recht*. Ostböhmisches Heimat roč. 6, 1931, s. 203-205, 228-234.

1932

BACK, Ernst: *Graf Sporck und das Leben in Kukus vor 200 Jahren*. Ostböhmisches Heimat roč. 7, 1932, s. 15-21, 44-53.

BACK, Ernst: *Graf Sporck und das Leben in Kukus vor 200 Jahren*. Mitteilungen des Heimatmuseums Kukus a. E., 1. Folge, Kukus 1932, s. 3-20.

BACK, Ernst: *Franz Anton Graf Sporck und sein Kampf ums Recht*. Mitteilungen des Heimatmuseums Kukus a. E., 1. Folge, Kukus 1932, s. 21-29.

1933

BACK, Ernst: *Ein Stanbild des Grafen Sporck*. Die drei Ringe roč. 9, 1933, s. 32-33.

1936

BACK, Arnošt: *Průvodce sporckovskou výstavou. Tekstilní a krajinská výstava ve Dvoře Králové n. L. (5. 7.-16. 8. 1936)*. Dvůr Králové n. L. 1936. 19 s.

BACK, Ernst: *Nochmals das Taschenbuch für Freimauer vom Jahre 1784*. Die drei Ringe roč. 12, 1936, s. 167.

1937

BACK, Ernst: *Bemerkungen zu Benedikts Bibliographie*. In: Bibliografie české knihovědy roč. 10, 1937, s. 572.

BACK, Ernst: *Duchovní zápas hraběte Šporcka /K dvoustému výročí smrti, 30. března/*. (přel. M. Rusinský) in: Literární noviny, roč. 10, č. 13, 9. 4. 1937, s. 1, 5.

BACK, Ernst: *Vom Grafen Sporck (Spinckonarto, eine Lebensreibung Sporcks. – Ein Stanbild Sporcks. – Unbekannte Sporckdrucke. – Bemerkungen zu Benedikts Bibliographie. – Die Konsignation des Königgrätzer Generalvikars Dobrohlav. – Verschollene Lieder und Bücher)*. Mitteilungen des Heimatmuseums Kukus a. E., 3. Folge, Kukus, 1937. 47 s.

Totéž v: Jahrbuch des deutschen Riesengebirgs-Vereines und Braunauer Gebirgsvereines roč. 26, 1937, s. 111-142.

1938

BACK, Ernst: *Eine Sporck Ausstellung in Kukus*. (5 str. strojopisu v SOA Zámorsk, fond Rodinný archiv Sweerts-Šporcků, Sbirka dr. E. Backa, f. 248-252).

BACK, Ernst: *GRAF Sporck (Zur Aufführung der Hörspiels von Dr. Ernst Back in der Prager deutschen Sendung, Samstag, 2. April, 18.05 Uhr)*. Europa Stunde. Deutsche Rundfunk der Tschechoslovakei. Heft 13., 27. März – 2. April 1938.

BACK, Ernst: *Quattor coronati coetus Pragensis et Academia masonica. Ergänzungen zur freimaurerischen Bibliographie*. Die drei Ringe 14, 1938, s. 35-41.

RACKOWSKY, Ferdinand: *Kurze Erzählung aus der Lebensreibung Ihres Exzellenz Herrn Franz Antoni Grafen von Sporck, verfaßt von seinem Fagen... zu Kukus am 1. Septembris 1778*. Mit Einleitung und Anmerkungen von Ernst BACK. Zum 200. Todestage des Grafen F. A. Sporck herausgeben von Heimatmuseum in Kukus 1938. 78 s.

RAKOVSKÝ, Ferdinand: *Krátké vypravování...* (ed. Arnošt Back, překlad Václav Mentberger), Kuks 1938. 68 s.

Osobnost hr. Frant. Ant. Šporcka a výstava jeho památek v Kuku. (1 str. strojopisu v SOA Zámorsk, fond Rodinný archiv Sweerts-Šporcků, sbírka dr. E. Backa, f. 231.)

?

BACK, Ernst: *Eine 200 Jahre alte Dialektdichtung aus Kukus.* 13 s. (strojopis ve sbírce dr. E. Backa v SOA v Zámorsku, f. 139-151)

BACK, Ernst: *Kukus.* Trohoř a synové, Dvůr Králové n. L. (b.d.), 2 s.

Fotografie Ernsta Backa z roku 1934
(GOLD, H.: *Židé a Židovské obce v Čechách*, s. 310).

Prameny

Archivní prameny

Archiv Univerzity Karlovy, fond Německá univerzita, právnická fakulta 1895-1901.

Městské muzeum ve Dvoře Králové, přírůstková kniha pro léta 1930-32.

Státní oblastní archiv v Zámrsku, fond Rodinný archiv Sweerts-Šporků, Sbíрка dr. E. Backa, nezpracováno.

Státní okresní archiv v Trutnově, fond Archiv města Dvůr Králové n. L. 1417-1945 (1956).

Státní okresní archiv v Trutnově, fond Vlastivědné muzeum v Kuksu (Heimattmuseum in Kukus), nezpracováno.

Státní ústřední archiv v Praze, fond Policejní ředitelství. Evidence obyvatel. Pražská pobytová karta Ernsta Backa.

Státní zámek a hospitál v Kuksu, pozůstatek Backových badatelských materiálů, sign. 6356.

Edice pramenů a inventární pomůcky

Brůnová, Milena: *Zámecká knihovna Kuks* (katalog). Státní zámek a hospitál v Kuksu, podzim 1959.

Kol.: *Terezínská pamětní kniha. Židovské oběti nacistických deportací z Čech a Moravy 1941-1945*. Praha 1995, s. 1077.

Vzpomínky pamětníků

dr. Rudolf M. Wlaschek, Eselweg 1b, Mönchengladbach, BRD

Tištěné prameny

Deutscher Bote. Unabhängiges Heimatblatt für Deutschen Ostböhmens, roč. 4, 10. 5. 1924.

-ll-(rec.): *Vom Grafen Sporck*. Prager Tagblatt roč. 62, 27. 11. 1937.

BARTOŠ, F. M. (rec.): *Vom Grafen Sporck*. Prager Presse. roč. 17, 27. 11. 1937.

? (rec.): *Vom Grafen Sporck*. Die Wahrheit, 15. 3. 1938.

Literatura

Bibliografie

- BACK, Arnošt: *Neznámé tisky Šporkovy*. Svobodný zednář 5/1931, s. 43-44, 70-74.
- BACK, Ernst: *Bemerkungen zu Benedikts Bibliographie*. In: Bibliografie české knihovnědy 10/1937, s. 572.
- BACK, Ernst: *Vom Grafen Sporck*. Mitteilungen des Heimatmuseums Kukus a. E., 3. Folge, Kukus, 1937.
- BARTOŠ, František Michálek: *Obrana křesťanství rozšiřovaná hrabětem F. A. Šporkem*. In: Reformační sborník 5/1934, s. 103.
- BARTOŠ, František Michálek: *Osud hraběte F. A. Šporka*. In: Českou minulostí. Práce věnované Václavu Novotnému jeho žáky k šedesátým narozeninám, 1929, 293-309.
- BENEDIKT, Heinrich: *Franz Anton Graf von Sporck (1662-1738). Zur Kultur der Barockzeit in Böhmen*. Wien, 1923, *Die Drucke*, s. 409-453.
- DOLCH, Walter: *Der Druckerkatalog der Dr. E. Langerschen Bibliothek in Braumau i. B. Aufsgewählte Beispiele (IV. Lissa in Ostböhmen. Privatdruckerei Franz Anton Graf v. Sporck. Etwa 1700-1729.)*, Braumau i. B. , 1913, s. 23-26.
- KÁBRT, Jiří: *Česká bibliografie v době temna. Od r. 1620 do sedmdesátých let osmnáctého století*. Praha, 1964.
- KLIK, Josef: *Bibliografie vědecké práce o české minulosti*. Praha, 1935.
- LIFKA, Bohumír: *Bohemica pragensia. XVIII. knižní aukce, Karel Zink(1.-2. 2.)*. Praha 1929. s. 26-27, č. 143-151.
- ZÍBRT, Čeněk: *Bibliografie české historie*. Praha, 1908. č. 259, 260, 297, 20131-20186.

Syntézy, monografie a encyklopedie

- BENEDIKT, Heinrich: *Franz Anton Graf von Sporck (1662-1738). Zur Kultur der Barockzeit in Böhmen*. Wien, 1923, 468 s.
- BOHATCOVÁ, Mirjam: *Česká kniha v proměnách staletí*. Praha, 1990, s. 294, 299, 329.
- GOLD, Hugo: *Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a v přítomnosti*. Praha, 1934.
- HORÁK, František: *Česká kniha v minulosti a její výzdoba*. Praha 1948. 254 s.

- CHYBA, Karel: *Slovník knihtiskařů v Československu od nejstarších dob do roku 1860*. Příloha Sborníku Památníku národního písemnictví Strahovská knihovna, Praha, 1966 ad., s. 256.
- KEILOVÁ, Eva: *Židovský textilní průmysl a židovská obec ve Dvoře Králové nad Labem*. Olomouc 2000, 115 s. (rukopis diplomové práce na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci).
- KOPP, Arthur: *Franz Anton Sporck, ein deutsch-böhmischer Mäzen und seine Streitgedichte gegen die Schürtzer Jesuiten*. Prag, 1910.
- LENNHOFF, Eugen: *Svobodní zednáři*. 2. vydání, Praha, 1993. 315 s.
- POCHE, Emanuel: *Soupis památek historických a uměleckých v okrese královédvorském*. Praha, 1937, s. 232-286.
- PREISS, Pavel: *Boje s dvouhlavou saní (František Antonín Šporck a barokní kultura v Čechách)*. Praha, 1981. 359 s.
- REJCHRT, Ivo: *Královédvorská Bartolomějská noc 1885 v dobových souvislostech*. Praha, 2001 (rkp. diplomové práce na FF UK v Praze).
- TRÍSKA, Karel: *František Antonín hrabě Šporck*. 2. vyd., Praha, 1940. 79 s.
- VOLF, Josef: *Dějiny českého knihtisku do r. 1848*. Praha, 1926. 191 s.
- WLASCHEK, Rudolf M.: *Biographia Judaica Bohemiae*. Dortmund, 1995, s. 12, 150.
- WLASCHEK, Rudolf M.: *Zur Geschichte der Juden im Nordost-böhmen*. Mahrburg / Lahn, 1987, s. 30, 31, 47, 53.
- ZÍBRT, Čeněk: *Z dějin našeho knihtiskařství*. Praha 1913, 3. vyd., Mladá Boleslav, 1939, 140 s.

Články a studie

- <BEDA>: *Šporckova tiskárna v Lysé*. Grafická práce 3/1927, s. 54-56.
- BERGOVÁ, Dobroslava: *Čarodějnické písně neboli kramářský ohlas ve službách feudálního pána*. Acta Univ. Palackinae Olomucensis 1963, s. 102-116.
- CÍSAŘOVÁ – KOLÁŘOVÁ, Anna: *Památné tisky v Národní a universitní knihovně v Praze*. Typografia 45/1938, s. 220-229.
- DOLENSKÝ, Antonín: „*Rej smrti*“ ve starší české grafice. Veraikon 1/1912, s. 3-6.
- HANZAL, Josef: *Šporckova Lysá*. Středočeský sborník historický 9/1974, s. 105-117.
- HANZAL, Josef: *F. A. Sporck a počátky osvícenství v Čechách*. Sborník historický 25/1977, s. 45-87.

- Hrabě František Antonín Špork a jeho domácí tiskárna*. Nové typografické listy 2/1898, s. 32.
- KADLEC, K.: *Počátky práva autorského. Studie o vzájemných poměrech tiskařů a spisovatelů v minulých staletích*. Časopis Národního muzea 67/1893, s. 105-132, 341-380, 560-587.
- KALISTA, Zdeněk: *Šporkovo Bonrepos a bádání o baroku*. In: Krkonoše a Podkrkonoší (Vlastivědný sborník) 4/1969, Trutnov, Hradec Králové, s. 160-171.
- KOLÁR, Jaroslav: *České časové písně Šporkova okruhu*. Strahovská knihovna 14/1979-1980.
- LEV, V.: *O vývoji umění knihtiskařského v Čechách*. Veleoslavín 5/1877, s. 65-68, 81-86, 91-96, 103-108, 117-120.
- LIFKA, Bohumír: *Historické knihovny v Kuksu*. In: Kuks, hospitál a Betlém, (Praha), 1959, s. 20-25.
- LŽIČAŘ, L.: *Vznik a vývoj knihtiskařství (1436-1850)*. Typografia 47/1940, s. 49-51, 100-101.
- MACHOVSKÝ, Jaroslav: *Český překlad šporkovských tisků „Hexenlieder“*. Příspěvek k dějinám kramářské písně. (rkp. dipl. práce na fil. Fak. UK, 1956); Souhrn in: Miscellanea musicologica 2/1957, s. 87.
- MENŠÍK, Ferdinand: *Censura v Čechách a na Moravě*. Věstník král. České společnosti nauk. Třída filosof.-histor.-jazykozpytná, roč. 1888, 1889, s. 85-136.
- MUSIL, František: *Německá historická a vlastivědná periodika a východní Čechy*. Východočeské listy historické 13-14/1998, s. 115-136.
- NOVÁK, Václav: *Frant. Antonín hrabě Špork jako hospodář a vrchnost panství Choustníkova Hradiště (K dvoustému výročí jeho smrti)*. Časopis pro dějiny venkova 25/1938, s. 16-37, 77-89, 157-163, 202-209.
- PACOVSKÝ, Emil: *Michael Jindřich Rentz*. Veraikon II/4, 1913, s. 1-4, 17-20, 33-37.
- PAZAUREK, Gustav Eduard: *Ein Mäcen der Barockzeit un seine Beziehungen zur Buchdruckerkunst*. Mitteilungen des Nordböhmisches Gewerbe-Museums, č. 15/1897, Reichenberg, s. 41-44.
- PEKAŘ, Josef: *Hrabě František Antonín Špork (recenze knihy H. Benedikta)*. Český časopis historický 29/1923, s. 217-237.
- Průvodce sbírkou rytin Musea království českého*. Praha, 1909.

- RAUTENKRANZ, Antonín: *Před světovou válkou. K poměrům politickým a národnostním na Královédvorskú*. in: TROHOŘ, František (ed.): *Dvůr Králové n. L. v době světové války. díl I*. Dvůr Králové n. L., 1925. s. 7-21.
- ŠMERDA, Milan: *Šporck a jeho styky s Bělehradem*. Časopis Matice Moravské 91/1972, s. 282-304.
- TROHOŘ, František (ed.): *Dvůr Králové n. L. v době světové války. díl III*. Dvůr Králové n. L., 1927. s. 56.
- VAŠICA, Josef: *Šporckovské sbírky veršů*. Řád 3/1936, s. 97-102.
- VOLF, Josef: *Příspěvek k dějinám knihtiskárny Šporckovy v Lysé n. L.* Časopis českých knihovníků 11/1932, s. 9-11.
- VOLF, Josef: *Šporckiana*. Vitrinka 8/1931, s. 257-259.
- ZUMAN, František: *Cenzura o Šporckově tisku Herkommanus clericorum*. Český časopis historický 48/1947-1948, s. 247-251.

Seznam použitých zkratk

AM	Archiv města
b. d.	bez data
c. d.	citované dílo
č.	číslo
č. p.	číslo popisné
DKnL	Dvůr Králové nad Labem
f.	folio
FF	Filozofická fakulta
Heimatkunde	Borufka, Josef (red.): <i>Der politische Bezirk Königinhof. Eine Heimatkunde... Gradlitz (Choustníkovo Hradiště)</i> 1908.
Kol.	kolektiv autorů
MdHMiK	Mitteilungen des Heimatmuseums in Kukus an der Elbe
MM	Městské muzeum
r.	rok
rkp.	rukopis
roč.	ročník
s.	strana
sign.	signatura
SOA	Státní oblastní archiv
SOkA	Státní okresní archiv
SZ	Státní zámek
UK	Univerzita Karlova
ZS	Zimní semestr

Vchod do domu č. p. 1144 v Kotkově ulici, ve kterém bydlel E. Back s manželkou ve Dvoře Králové n. L. v letech 1918-1939 (archiv autora).

Hrabě Gustav Sweerts-Špork /† 1933/
(Heimatkunde, s. 100).

Die Drucke

durchwegs auf gutem Papier, und nicht so wie einige der ersten Lieferung auf schlechtem gedruckt seien. Den Königgrätzer Jesuitenmissionären Mathias Tfebický und Jacobus Firmus läßt er gegen 30 Stück durch Tybell ausfolgen. Im Laufe der Jahre stieg die Nachfrage nach der Nächstgall, bis die Auflage erschöpft war. „Das böhmische Cancional Gesangbuch ist vor so vielen Jahren in viele Kirchen und Gotteshäuser schon also häufig vertheilt worden, dass hiervon kein Exemplar mehr vorhanden“ (an Ferd. v. Rummerskirch: 30. Apr. 1736). Doch scheint die Nachfrage nicht groß genug gewesen zu sein, um eine Neuauflage zu veranstalten.

Übersetzung des St. Johannis Büchel (Nr. 2). 122
Predigt des Koliner Kapuzinerguardians P. Stephan. 123
1697, neu aufgelegt 1698.

Rozlične kající myšlenky hřichův svých litující duše, obzvláště o lidské 124
nesmrtelnosti, kteréžto na I. Vysoce hraběcí Excell. Pánu R. Frant. Antonínu
S. R. R. hraběti z Šporkku přínaležející Ptačí Hoře, Bon Repos nazvané, sem
a tam sepsané se patři, v české rymy uvedené a na předloženou melodii
spořadané. 1721, v Praze.

8° A-F, Zibrť I, 20178. Übersetzung des Bonrepos-Büchleins (Nr. 66)
s. S. 306f.

Ein ander merkwürdiges Lied von denen Hexen und Unhol-
den. (Jiná znamenitá píseň o čarodějnicích . . .)

Die auf dem Neuen Hexen-Berge Celebrirte Walburgi-Nacht.
(Na novém čarodějnickém vrchu držaná Walburgi-noe.)

Auf die zu dieser Zeit leyder fast abgestorbene Liebe zum
Rechten. (Na v tomto času již téměř zmrtvělou lásku bližního.)

Ein schönes Lied von denen im Schwang gehenden Lasteren.
(Pěkná píseň o mnohých prováděných nepravostech.)

Der Fehig-verkehrte Welt-Lauff. (Nyní převráceného světa
běh.)

Titelkupfer mit Darstellung der Hexenassamblee, 13 Bl. 4°.

S. Wolf in „Naše kniha“, 1930, S. 378—379 u. „Vitrinka“,
1931, Nr. 6. (Der diese Übersetzungen enthaltende Sammel-
band ist im Besitze des Dr. Kamill Rešter, Prag.)

162. Vollkommene Gewissens-Ruhe der Frommen. Wie solche
von allen Christen, die da Gott fürchten, fan genossen werden.
Zu Beruhigung der Friedliebenden aus Nicht gestellt von P.
Poiret, Frankfurt und Leipzig, bey Friedrich Roth-Scholzen,
An. 1714.

9 Bl., 622 S., 8°.

U 36 D 81. Bartoš (a. a. D., S. 299), welcher diesen Druck
entdeckt hat, führt an, Spord habe sich diese neue Übersetzung
durch den Frankfurter Verleger, den er kennen gelernt hatte,
widmen lassen. Dobrohlav, Zahl 11: Liber manifeste haere-
ticus.

Es gibt eine Prager Gegenschrift: „Peter Poirets Unheyl-
famer Rath, welchen dieser Calvinist Durch seine Schriften
Gleichsam durch sanffte, doch sehr schädliche Haupt-Küssen, Den
im Glauben Wandelnden Gemüthern, Um eine sichere Ge-
wissens-Ruhe zu verschaffen, Seelen-betrügerisch untergeleget.
Widerrathen von P. Joanne Kraus, Der Societät Jesu Prie-
stern. Cum Licentia Superiorum. Prag, gedruckt bey Wolff-
gang Widhart, Erzbischofflichen und Landschafft's Buch-
druckern im Königreich Böhheim. 1718.“ 64 S. 8°. In der Vor-
rede sagt der Autor, dieses von einem calvinistischen Pastor
verfaßte, „von etwan jemanden Unkatholischen“ übersehte
Buch rate auf sehr schädliche Art den Protestanten, sich dort,
wo es nötig sei, der katholischen Zeremonien und Gebräuche
(zum Schein) zu bedienen, ohne dadurch das Gewissen zu bela-
sten. Das von Spord herausgegebene Buch und die Gegen-
schrift sind deswegen von besonderem Interesse, weil damals
zur Zeit der Gegenreformation sich in Böhmen viele heim-
liche Protestanten gezwungen sahen, den katholischen Glau-
ben zum Schein beizubehalten und äußerlich auszuüben.

Kurze Erzählung

aus der Lebensbeschreibung Ihres Excellenz
Herrn Herrn

Franz Antoni Grafen von Sporck,

verfaßt von seinem Fagen
Ferdinand Rakowsky

zu Kuksu am 1. Septembris 1778.

Mit Einleitung und Anmerkungen
von
Ernst Bach.

Zum 200. Todestage des Grafen F. A. Sporck
herausgegeben vom Heimatmuseum in Kuksu.
1938.

Druck von Mergemann Schneider in Schöckel.

243

VE DRYČÍK LIT. DRUKY VYŠKŮ
Čís. poř. 2885
Krátké vypravování

o životě Jeho Excellence pana

Františka Antonína hraběte ze Sporcků,

sepsané jeho pážetem
Ferdinandem Rakovským
v Kuksu 1. září 1778.

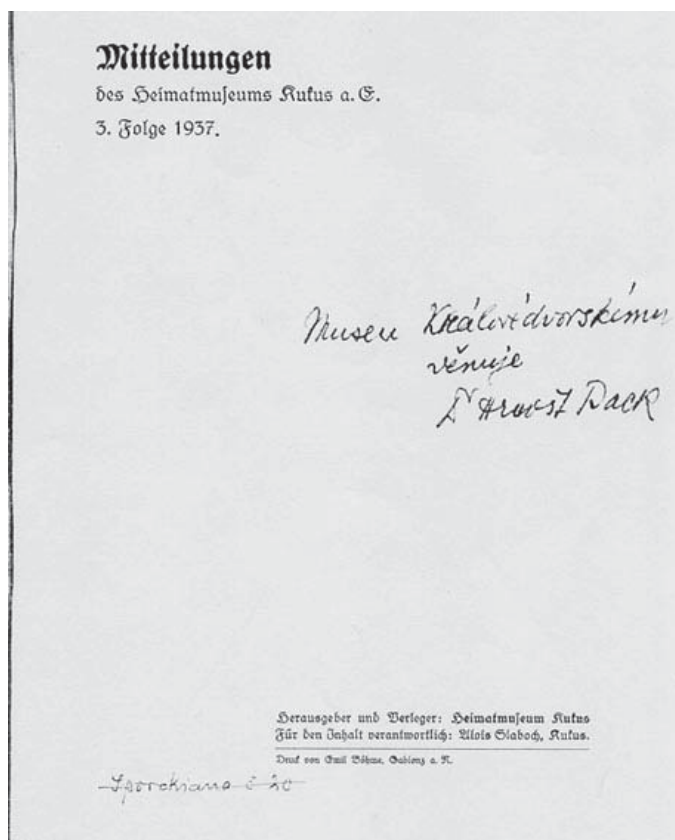
Přeložil
Václav Mentberger.

Úvodem a poznámkami opatřil
Arnošt Back.

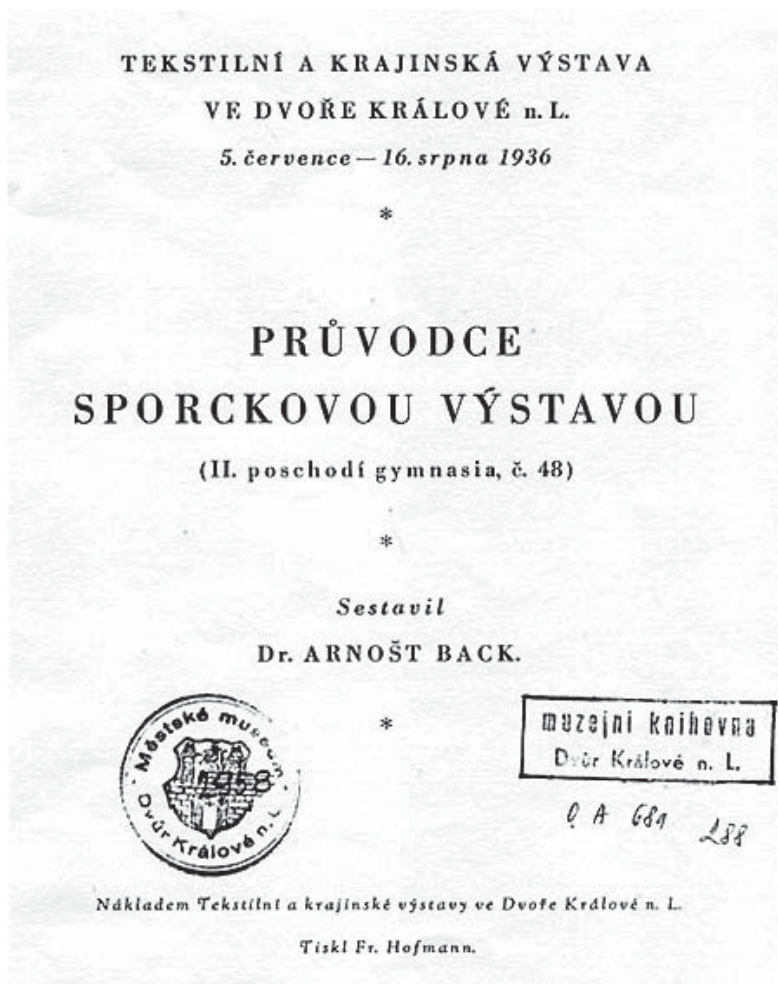
K 200. výročí úmrtí F. A. Sporcka
vydává Vlastivědné museum v Kuksu.
1938

Vytiskla knihtiskárna M. Schaeidra v Žacléři.

Titulní strana českého a německého vydání Rakovského „Krátkého vypravování...“
(MM DKnL a SZ a hospital v Kuksu).

Obálka 3. řady „Mitteilungen des Heimatmuseums in Kufus“ z roku 1937 s Backovým věnováním královédvorskému Městskému muzeu (MM DKnL).

Titulní list Backova průvodce šporckovskou výstavou
ve Dvoře Králové v roce 1936 (MM DKnL).

ADVOKAT
J. U. Dr. ERNST BACK
KÖNIGINHOF a. E.
TELEFON No. 51.
POSTSCHECKKONTO PRAG
No. 20.785

Königinhof a. E., 11. V. 1939.

An das geehrte
Heimatsmuseum
in Kukus.

Im Besitze der w. Zuschrift vom 5. ds
übersende ich zwei Verzeichnisse, welche meine Spork-
sammlung enthalten.

Was nun die Höhe des Preises betrifft,
so gestatte ich mir darauf hinzuweisen, dass ich die
Sammlung zum Teile von der Familie Sweerts - Spork,
zum Teile auf Auktionen in Prag, Hamburg und anderen
Städten und durch Ankauf von Antiquaren erworben habe.
Für manche Bücher habe ich Hunderte von Kronen anlegen
müssen, abgesehen davon, dass ich vielfach persönlich
zu den Versteigerungen fahren und umständliche Korres-
pondenzen führen musste. Besonders hoch musste ich die
Nummern 4, 12, 16, 17, 18, 28, 42, 53, 70, 81, 82, 92,
106, 114 u. a. bezahlen, wobei ich nur beispielsweise
bemerke, dass es mir gelungen ist, in der Thunischen
Auktion den Rokos mit der Unterschrift des Freiherrn
von Wunschwitz zu erwerben und dass der Totentanz von
Rentz in prachtvollem Pergamentband alle Kupferstiche
in bester Erhaltung umfasst. Das angebotene Original-
gemälde /Porträt Sporks/ ist wohl das letzte, welches
der Graf malen liess und dürfte von dem Jaroměřer Maley
Tressniak herrühren.

Ich glaube daher keine unbescheidene For-
derung zu stellen, wenn ich den Kaufpreis mit RM 2.000.
ansetze und weiter ersuche, mir den Betrag bei Ueber-
nahme der Sammlung hier bar zu bezahlen.

Wie ich schon bemerkte, ist die Ausfuhr an
eine Bewilligung des Schulministeriums gebunden. Ich
bitte mir mitzuteilen, wann und wie die Sammlung nach
Kukus befördert werden soll. Den Zeitpunkt der Ueber-
nahme ersuche ich mir einige Tage vorher bekanntzugeben
da ich manchmal ausserhalb Königinhofs weile.

Hochachtungsvoll
Ernst Back

2 Beilagen.

Kopie Backova dopisu Vlastivědnému muzeu v Kuksu z 11. 5. 1939
s nabídkou odkoupení své sbírky šporkian (SZ a hospitál Kuks,
požůstatek Backových badatelských materiálů).